

מזכיר למועד
28.7.64

Doc 06493

לווין - פיחות - נוהל - יומרה - ביון - תגבורת

מלים שכל נער יודע אותם כיום מי המצי אותן?

משה שרת קורא לדברים בשם העברי!

מאת: דבורה הירשפלד

יום-יום אתה קורא אותן בעתונך, יום-יום מדברים בהן בעשרות משרדים, מתייקים ושוטחים אותן במאות מכתמים. מזכירים אותן ברחוב ובבית, בחנות ובבנק. באולם ההרצאות של שיעורי הפסיקה באוניברסיטה ובספורי מתח וריגול, שכן, מי לא שמע על שרותי-ביון, על הכרות-הכיטוה, על היומרות הגדולות של אנשים גדולים וקטנים. וכמוכן, מי כמוך התחרש כמעט מן הכפי וההיבורים ללא סוף על הפיחות?

מרבם להשתמש במלה הלועזית דואלו-אציה. היום אפשר כבר לפחת את המט-בע, ופחותים, אינם דבר חדש (7 נוהל-8) נוהל (9) תשרי מתן תוקף לדבר של-שהוא (10) יומרה (פרטנויה) (11) תוויו-סימון חדרך. (12) ביון (13) תגבורת. המלים שהיוש וזרמות מפיו במהי רות, ואנו עוקבים אחרי הקשר שלהן להתפתחות החיים המודרניים ולקצב הדיישות של עבודת-המחדש. ועוד — עד כמה קשורים ונובעים החידושים מן השפה העברית המקראית והמדור-שית. התלמודית והפיוטית, הקראית והדרשנית אנו למדים לפי דוגמא אחת אותה מפריד שרת לפנינו:

„במקום אפקט בלעז. גורס אני יעל. ומדוע? בתנ"ך כתוב בך בליעל. באו מתרגמי התנ"ך לאנגלית ותרגמו — Son of Bilyal, היינו — בנו של בליעל, שגיאה מצ-חיקה ממש. כי הרי ה"י שנשמטה קיצרה כאן שתי מלים למלה אחת, צריך היה להיות בן-בליעל (כדוגמת בן-בליעל) ומיהו בן-בליעל אם לא אדם חסר תועלת שאיננו משאיר רושם כלשהוא ואיננו מסוגל להוציא דברים אל הפועל? ומכאן בלי יעל — בלי אפקט; אפקט = יעל.

לפיו, מוכח אתנו משה שרת ב-חידוש לשוני שלו שעדיין לא פורסם בעתונים. הוא אומר: „ישנה זווטה שקוראים לה אינפורמציה. מן-לב, בארץ מחפשים אינפורמציה. מן-דיוען כפי שזה כתוב על לשונות למיניהן — איננו מבטא את המושג. אני מוצע — מידע. כשאדם יוצא לומר מה שהוא אומר באנגלית — I want to inform you לא יבטא עוד לומר „אני רוצה להודיע לך" מה שאין לו כל קשר עם דיוע המושג, אלא „רוצה אני לידע לך", וכך תהיה אתה מידע; אתה תקבל ידוע מפוריים. אינפורמציה איננה חידושה, מי שישתמש בחידוש זה ידויק לנוחיות ולגחיות שומעיו.

אודה המקנא לחן שפתו

משה שרת שולט בשמונה שפות: רוסית היא שפת-אמו, עברית שפת יפו וארץ-ישראל אליה הגיע בהיותו בן 12 שנה. ערבית למד בכפר עין-יסיניה ש-ליד שכם. בו גר עם הוריו עד עקר האב מיפו לכפר שבהרי אפרים והכר שם בית בד וטחנת-קמח לפרנסתו. צרפתית למד בגימנסיה „הרצליה" ששכנה בימי לימי-דיו ליד מגדל השעון ביפו, ותורכית במיכללת איסטנבול. עת למד שם את מקצוע הפרקליטות. את השפה הגרמנית רכש בימי מלחמת העולם הראשונה כ-ששימש מתורגמן בין קצינים גרמניים לתורכיים בצבא העותומני. השפה השבי-עית הנה אנגלית — שפת המנדט בארץ ישראל מ-1917, ושפת בית-הספר הגבוה לכלכלה בלונדון בו למד ב-1935. השפה השמינית אותה למד היתה אידיש, שפה שקנה לו לצורך האונה ושיחה בקונגר-סים הציוניים, ולצורך פגישה עם יהדות התפוצות.

הבקיאות בלשונות זרות רבות, עושה אותו רגיש עוד יותר לצרכיה של השפה העתיקה, החייבת להתחדש יום-יום עם החיים המודרניים, ומישו כן איננו רק מחדש מלים, אלא גם קנאי גדול לדיבור ולהגיגי הנכונים והמחוייקים.

„עברי — דבר עברית" עורנו קורא גם היום, בשנת 1963 כאשר מלכר הפלאגט המתפתח בשפה נוצרים שי-בושי קבע וגילויי בעיות ההולכים ומשתרשים במהירות רבה.

רית" כפי שהוא מכונה, אף הוא עתונאי היה בראשית דרכו. בן-יהודה התחיל את עבודתו העיתונאית בארץ-ישראל במא-מרים ששלח ל„החבלות" שבועי העתי-קה ירושלים — מפארים. משרתו הראשו-נה בירושלים שנקרא אליה סמוך לעלייתו ארצה בשנת 1881 היתה כעוררו של פרומקין בעתונ; „החבלות".

עד כאן „אבי הלשון העברית" ומ"כאן אל משה שרתוק מחדשן של עש"רות מלים עבריות. שאף הוא כקודמו עתונאי היה ופרסם מאמרים ב"קונטרס" רס" עתון מפלגת „אחדות העבודה" בשנות העשרים תחת שם העט מ. בן-קדם, ואשר שימש חבר מערכת „דבר" בשנים 1931-1925. — תמיד נוצרו המלים שלי מתוך צורך העבו-דה וצורך החיים לקרוא לדברים בש"מם העברי. תוך נאמנות לצליל מצד אחד והליכה יד ביד עם ההתפתחות סביב מאידך" — אומר לנו שרת.

ואומנם, המדינאי המלומד והנייד לא היה בלשן הצמוד משך כל יומו אל המי-לוגים, אלא יצר את המלים משום הת-בקשותן. ביקשנו אנו ממנו, כי יסיר את הלשט מעל אלמוניות יוצרן של עשר מלים לפחות בשפה העברית. והוא מנה אותן לפנינו בצווק, כמעט בשוככות בחזרו שבסוכנות היהדות בתל-אביב:

מיהו „בן בליעל"?

ייצוג, כאמור שנת החידוש 1926 (2 לפחות, מבוטאים חברת-ביוח. 3-4) תק-רית. כבידה, (סברתי כי שתי המלים הללו חדשתי אני" מספר שרת, אך הת-ברר לי במאוחר, כי איתמר בן-אבי" חדש את המלה תקרית במונן אפיוזדה (מק-רה תולף) ואילו אני חדשתי את הערך על המושג אינצידנט" (מקרה לא נוח) חידושו של שרת הוא המקובל. לחידושי על המלה גרביטציה (משכית האדמה) — כבידה העיר מישוה את אוונו, כי מלה זו הופיעה בפירוש זהה לשלי בספר עב-רי בליטא, שיצא לאור בראשית המאה-על-פי שנים עדים יקום דבר, כתוב, ו-מצאת החידוש על ידי אחרים בעת וב-עונה אחת מעיד על הגיונו. (5) לוויין. כשיצא הספוטניק הסובייטי לחלל, נזרק בסיבוביו אל אולמו של כל אדם ברחבי תבל השתי בכח"סו של עידן חדש — עידן החלל. צפיתי כי ספוטניק וספוטני-קים יתחילו ללוות את עולמנו חדשים לבקרים. אמרתי למה נגיד, ויהי מלאכותי" רק משום שהירה הוא המלווה הקבוע של הארץ, הבה ונתרגם את השם הרוסי ספוטניק — בן-הלווייה, חבר-לאורח. כך נולד אל הכותרות העבריות — הלויין. (6) יצאה עד שולח החדש שרת זה היו

מלים אלו הפכו לחלק מחייך, מאו-צר מלות-הקריאה והדיבר שלך, ה-התרגשות והצער, הקנאה והרחבת-הדעת, אך כלום ידעת, כי מחדשן זה „גילה" אותן ויצרן איננו אחר מ"אשר משה שרת? המדינאי של „המדינה בדרך" שר-חוץ וראשי"מ" שלה לשעבר במדינת-ישראל, בוגר המחזור הראשון של גימנסיה „הרצ-ליה" חדשן ובלשן בלשון העברית. ה-עומד כיום בראש הוצאת הספרים „עם ועובד", כן הוא שהמציא לעתונות ולציבור את כל המלים האלה, או כל-האיש „שחידש אותן".

37 שנות ייצוג

בן 37 שנים היה משה שרתוק (שרת) כאשר נתמנה לכהונת מנהל המחלקה ה-מדינית של הסוכנות היהודית (ב-1933 לאחר רצח חיים ארלוזורוב). 37 שנים חלפו מאז 1926, עת חידש את המונח ייצוג. ממנו גזר חברו ועורכו במערכת „דבר" אותן שנים, ברל כצנלסון ז"ל את המלה נציג. מהן גזר אפרים ברוידא את המלה יציג — כלומר רפרונטיבי. ואם נגלה את נציגותנו זאת (מלה ש-נשתגרה מחידוש זה כמוכן) אלפיים שנה אהורנית אל פסוק א' בבראשית פרק מ"ז נמצא כתוב: „ויבוא יוסף ויגד לפריעה ויאמר, אבי ואחי וצאנם ובקרבם וכל אשר להם באו מארץ כנען והנהם בארץ גשן. ומקנה אחיו לקח המשה ויצגם לפני פר-עה". את יוצגם בתוראה זו מפרש המלו-נאי העברי הידוע יהודה גור — „הביא מי שהוא לפני אחר כי יכרה".

למרות ההפתעה והמובאה התנ"כית לא היה לנו עד 1926 ייצוג, אף לא נציג, ו-שום נציגות בשום מקום. אך במקומם היו לנו בכל זאת — „באי-כוח"...

„בא הכוח" משה שרתוק בפעלו המדיני ייצג את חיישוב העברי ואת מדינת ש-ראל בפני הוטהי גורל העולם, מצייני ג-בולות וקובעי עתידות עמים. כשר-החוץ הראשון של המדינה הגביה ארית לעש-רות נציגויות ישראל בהרבי תבל. רבים מנציגו הנם אנשים יציגים לכל הדעות.

שמות-העצם ושמות התואר הללו גזורים, כמוכן, מתוך שלוש אותיות הפעל יצג, אותו אפשר למצוא בכל לוח פעלים יצג" מסיים הסבר זה משה שרת, שאותן לספר הפעם בראיון מיוחד ל„מעריב ל-נוער" אך חידש ויצר את מלותיו. ואנו ששפת אמנו עברית, וכשנולדנו כבר דברו הורינו על ביטוח ותגבורת, האזנו לדב-ריו משתאים ומהמהמים לעצמנו — כמה פשוטה ושוטפת והכרתית היא המלה. אך כמה בקיאות-במקורות ידעת לשונות ו-רות ותחושה דקה נבלעו במלה הקטנה כדי שבאמת תשטוף את לשוננו, ותש-תגר את תוך השפה היום יומית שלנו, כ-אילו דיברו בה אברהם ויצחק והרמב"ם, ואנחנו הצאצאים מדור-הביטוח מדברים על לוויין במקום סולם המוצב השמימי רק משום שייגויים ברכב לשמיים.

הבלשן לשרות המדינאי

השנה, בפרוש חג המאה לקיומה של העתונות העברית בארץ ישראל, כאשר על דפיה המצהיבים בביתו של זלמן פבונר אספו העתונים והבגנכים שונים מדפדפים בהתרפקות עליה, רבים וגם טו-בים, ראינו מספרים מעל במות שונות, כי מליינים מן המדינה יצגו לשוננו היר-